

แนวทางการสร้างและพัฒนารูปแบบเพื่อใช้ในการดำเนินงานด้านการสาธารณสุขสำหรับ นักสาธารณสุข

Guideline to Construct and Development Model for Public Health Operations for Public Health Officer

พัฒนา พรหมณี¹

ศรีสุรางค์ เอี่ยมสะอาด²

ปณิธาน กระสังข์³

¹อาจารย์ประจำ ตรี. คณะสาธารณสุขศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีแห่งโยธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

²อาจารย์ประจำ คณะสาธารณสุขศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีแห่งโยธยา จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

³อาจารย์ประจำ คณะสาธารณสุขศาสตร์และสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยปทุมธานี
E-mail: anattap1@hotmail.com

บทคัดย่อ

การสาธารณสุขเป็นวิทยาการที่ต้องใช้ศิลปะในการดำเนินงานเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ การควบคุมและป้องกันโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสภาพผู้ป่วย จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีรูปแบบการดำเนินงานที่เป็น การดำเนินงานเฉพาะ รูปแบบเป็นแบบจำลองอย่างง่ายที่ผ่านการศึกษาและพัฒนาขึ้นมาอธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจได้ ง่ายขึ้น สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด และความเชื่อ เพื่อแสดงถึงโครงสร้างทาง ความคิดหรือองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญอย่างเป็นขั้นเป็นตอนเพื่อให้เกิดความรู้ เข้าใจ ได้ง่ายและกระชับถูกต้อง วัดและตรวจสอบได้ ลักษณะของรูปแบบต้องเป็นแนวทางที่นำไปสู่การทำนายผลที่ตามมาที่ สามารถพิสูจน์ และทดสอบได้เชิงประจักษ์ มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและโครงสร้างที่สามารถอธิบายได้ช่วยสร้าง จินตนาการ ความคิดรวบยอด และช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้ รูปแบบ มี 5 ประเภท ได้แก่ 1) รูปแบบ เชียงเปรียบเทียบ 2) รูปแบบเชิงภาษา 3) รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ 4) รูปแบบเชิงแผนผัง 5) รูปแบบเชิงสาเหตุ โดย รูปแบบต้องประกอบด้วย 1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 2) ทฤษฎีพื้นฐานและหลักการ 3) ระบบงานและกลไก 4) วิธีการดำเนินงาน 5) แนวทางการประเมินผลการดำเนินงาน 6) คำอธิบายประกอบรูปแบบ 7) เงื่อนไขการนำไปใช้ และ 8) คู่มือการใช้ ซึ่งมีหลักและวิธีการการสร้างและพัฒนารูปแบบ คือ 1) ศึกษาค้นคว้าข้อมูลพื้นฐาน 2) กำหนด หลักการ เป้าหมาย และองค์ประกอบ 3) กำหนดแนวทางการนำไปใช้ 4) การประเมินรูปแบบ 5) การพัฒนาและปรับปรุง เมื่อพบข้อบกพร่อง รูปแบบที่สร้างและพัฒนาขึ้นแล้วต้องมีการตรวจสอบรูปแบบโดยอาจตรวจสอบรูปแบบจาก หลักฐานเชิงปริมาณโดยใช้เทคนิคทางสถิติ หรือการตรวจสอบรูปแบบจากหลักฐานเชิงคุณลักษณะ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้เชี่ยวชาญ ว่ามีคุณภาพที่ดี เหมาะสมในการนำไปใช้ในการดำเนินงานได้จริง การดำเนินงาน ด้านการสาธารณสุข มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำแนวทางการสร้างและพัฒนารูปแบบไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความรู้ เจตคติและทักษะใน การดูแลตนเองให้เกิดขึ้นกับประชาชนเพื่อการมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

คำสำคัญ: การสร้าง การพัฒนา รูปแบบ

ABSTRACT

Public health was science that requires art to operate for health promotion, control and disease prevention, medical treatment, and patient rehabilitation. It was imperative to specific operational model. The model was simple patterns from study and development to explain phenomena more easily understand. Model was constructed and developed from philosophy, theory, principle, concept, and belief for representation of thought or element to relationship of key elements on step by step for knowledge, easy understand, conciseness, accuracy, measurement and verification. Model was guideline to prediction of consequences, proven and empirical test, causal and structural relationships that can be explained, create imagination, conceptualization and extension scope of inquiry. Model was 5 types as: 1) analogue model, 2) semantic model, 3) mathematical model, 4) schematic model, and 5) casual model. Model consist of 1) objective of model, 2) basic theory and principles, 3) work systems and mechanisms, 4) procedure, 5) performance evaluation guidelines, 6) model annotations, 7) conditions of use, and 8) handbook. Model was principles and methods for constructing and developing as: 1) study basic information, 2) define principles goals and elements, 3) define guidelines for adoption, 4) evaluation model, and 5) development and improvement with defect. Model was verifying by quantitative evidence using statistical techniques or attribute evidence with professional or expert to good quality to use in actual operation. Health operations were need guideline to construct and development model for applied to construct knowledge, attitude, and practice of self-care skills for people in good health and quality of life.

KEYWORDS: Construction, Development, Model

บทนำ

การสาธารณสุขเป็นวิทยาการและศิลปะแห่งการป้องกันโรค ส่งเสริมอนามัยของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีอายุยืนยาวโดยการมีส่วนร่วมชุมชนและบุคคลในเรื่อง การสุขาภิบาล สิ่งแวดล้อม การควบคุมโรคติดต่อ การให้สุขศึกษาเกี่ยวกับสุขวิทยาส่วนบุคคล การจัดบริการทางด้านการแพทย์และพยาบาล ที่นำไปสู่การวินิจฉัยโรคตั้งแต่เริ่มแรกและให้การรักษามีให้ถูกลาม รวมถึงการพัฒนากลไกแห่งสังคมให้ทุกคนมีมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอต่อการดำรงไว้ซึ่งอนามัยที่ดีของตน (Winslow, 1951) การดำเนินงานด้านการสาธารณสุขได้ให้ความสำคัญในการดำเนินงานระดับตำบล หมู่บ้าน และชุมชน ที่ต้องผสมผสานการดำเนินงานด้านการรักษาพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค และการฟื้นฟูสภาพที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผล

(โครงการสาธารณสุขไทยสำหรับเยาวชน, 2531) ให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสร้างและพัฒนารูปแบบเพื่อการดำเนินงานที่ดีมีคุณภาพ มีความเหมาะสมในการดำเนินงาน

1. ความหมายของรูปแบบ (Model) รูปแบบ เป็นการสังเคราะห์ความคิดที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมที่แสดงออกมาเป็นคำอธิบาย แผนผัง ไดอะแกรมหรือแผนภาพที่ช่วยให้ตนเองและผู้อื่นเข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้นมีความสำคัญ คือ เป็นเครื่องมือทางความคิดสำหรับใช้ในการสืบค้นหาคำตอบ สร้างความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ รูปแบบสร้างขึ้นจากความคิด ประสบการณ์ การอุปมาอุปไมย หรือจากทฤษฎีและหลักการต่างๆ แต่รูปแบบไม่ใช่ทฤษฎี (ทิตานา, 2555) และต้องมีการพิสูจน์ทดสอบ หากเป็นจริงสามารถนำไปดำเนินการตาม

วัตถุประสงค์ของรูปแบบได้ มีผู้ให้ความหมายของรูปแบบไว้ ดังนี้

พจนานุกรม Contemporary English ของ Longman (2009) ได้ให้ความหมายของรูปแบบ หรือ Model ไว้ว่า รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองขนาดเล็กของสิ่งก่อสร้าง ยานยนต์ เครื่องจักรหรือสิ่งอื่นๆ ที่สามารถแยกส่วนออกจากกันได้ หรือ หมายถึง บุคคลที่ทำงานในด้านการแสดงแบบเสื้อผ้า ด้านการตกแต่งทรงผม ที่เป็นการแสดงแฟชั่นหรือการถ่ายภาพ รวมทั้งหมายถึง ชิ้นส่วนหรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ยานยนต์ หรือ เครื่องจักรกล อีกทั้งยังหมายถึง ตัวอย่างการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทางด้านวิทยาศาสตร์ด้วยการคำนวณทางคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้ยังหมายถึง บุคคลที่ประสบความสำเร็จ หรือสิ่งของบางอย่างที่เป็นสินค้าที่มีคุณภาพที่ต้องการเลียนแบบ

อีกทั้ง กู๊ด (Good, 1973) ได้ให้ความหมายของรูปแบบว่า รูปแบบ หมายถึง แบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำเป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เป็นแผนภูมิ หรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการ หรือแนวคิด เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม และเยาเวดี (2549) ได้ให้ความหมายไว้ว่า รูปแบบ หมายถึง วิธีที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนจินตนาการของคนที่มีต่อปรากฏการณ์ หรือเรื่องราวใดๆ ให้ปรากฏในลักษณะของการสื่อสาร ลักษณะใดลักษณะหนึ่ง รูปแบบจึงเป็นแบบจำลองในลักษณะเลียนแบบหรือเป็นตัวแบบที่ใช้เป็นแบบอย่าง รวมทั้ง วิลเลอร์ (Willer, 1967) ได้ให้ความหมายของรูปแบบ ไว้ว่า รูปแบบ หมายถึง การสร้างโน้ตทัศน์เกี่ยวกับชุดของปรากฏการณ์ โดยอาศัยหลักการของระบบรูปนัย ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้เกิดความกระจ่างชัดของนิยามความสัมพันธ์ และประพจน์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรูปแบบที่มีความเที่ยงตรงจะพัฒนาเป็นทฤษฎีต่อไป อีกทั้ง เฮาสเซอร์ (Hausser, 1980) ได้ให้ความหมายว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่ออกแบบมาเพื่อแสดงถึงองค์ประกอบและกระบวนการตรวจสอบความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ในเชิงทฤษฎีกับปรากฏการณ์จริง เช่นเดียวกันกับ แนดเลอร์ ไมเคิลและเคนดอร์รี และ สโตน และแวงเคล (Nadler, 1980; Michael et al., 1985; Stoner & Wankel, 1986) ได้ให้ความหมาย

ไว้ว่า รูปแบบ หมายถึง การจำลองความจริงของปรากฏการณ์ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์องค์ประกอบ ที่เป็นกระบวนการของปรากฏการณ์นั้นๆ ให้ง่ายขึ้น เป็นแผนผังหรือแบบแผนของการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อเนื่องด้วยความสัมพันธ์เชิงระบบ และสุบรรณ และชัยวัฒน์ (2522) ได้ให้ความหมายของรูปแบบว่า รูปแบบ หรือแบบจำลอง (Model) หมายถึง การย่อหรือเลียนแบบความสัมพันธ์ที่ปรากฏอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงของปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยในการจัดระบบความคิดในเรื่องนั้นให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นและเป็นระเบียบ และบุญชม (2544) ได้ให้ความหมายไว้ว่า รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบต่างๆ รวมทั้ง ทิศนา (2555) ได้ให้ความหมายไว้ว่า รูปแบบ หมายถึง ลักษณะของการดำเนินงานที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบระเบียบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ และความเชื่อต่างๆ โดยมีความครอบคลุมองค์ประกอบที่สำคัญ และได้รับการยอมรับหรือพิสูจน์ ทดสอบถึงประสิทธิภาพมาแล้ว โดยประกอบด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญ ที่สามารถช่วยให้เป็นไปตามทฤษฎี หลักการ หรือแนวคิดที่ยึดถือสามารถใช้เป็นแบบแผนให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้นๆ

โดยสรุป รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองหรือตัวอย่างอย่างง่ายหรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ผ่านการศึกษาและพัฒนาขึ้นมาเพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น เป็นสิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด และความเชื่อที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการแสดงโครงสร้างทางความคิดหรือองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญเป็นขั้นเป็นตอนสำหรับถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบโดยใช้สื่อ หรือเครื่องมือเข้าช่วยเพื่อทำให้เกิดความรู้ เข้าใจได้ง่ายและกระชับถูกต้อง สามารถวัดตรวจสอบ และเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจได้

2. ลักษณะและข้อกำหนดของรูปแบบการดำเนินงานด้านการสาธารณสุขที่เป็นระบบนั้นต้องกำหนดองค์ประกอบที่ชัดเจน จัดองค์ประกอบของระบบให้มีความสัมพันธ์กันที่นำไปสู่จุดหมายที่ต้องการอาจจัดกรอบความคิดของตัวป้อน กระบวนการ กลไก

ควบคุม ผลผลิตและข้อมูลป้อนกลับ หรือจัดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบนั้นให้เป็นไปตามลำดับขั้นที่ช่วยให้ระบบนั้นมีประสิทธิภาพ อันเป็นรูปแบบที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบระเบียบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่างๆ โดยมีการจัดกระบวนการหรือขั้นตอนในการดำเนินงาน โดยอาศัยวิธีการและเทคนิคต่างๆ เข้าไปช่วยทำให้สภาพการดำเนินงานเป็นไปตามหลักการที่ยึดถือและได้รับการพิสูจน์แล้วว่ามีความมีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนได้ สามารถนำมาพัฒนาความสามารถทั้งทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัยและทักษะพิสัยของกลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบนั้นๆ ลักษณะของรูปแบบที่ดีควรมีลักษณะตามข้อกำหนด (ทิตินา, 2555) ดังนี้

2.1 รูปแบบต้องเป็นแนวทางที่นำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา (Prediction) ซึ่งสามารถพิสูจน์และทดสอบได้เชิงประจักษ์

2.2 โครงสร้างของรูปแบบต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal relationship) ซึ่งสามารถอธิบายปรากฏการณ์หรือเรื่องนั้นๆ ได้

2.3 รูปแบบต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ (Imagination) ความคิดรวบยอด (Concept) และความสัมพันธ์ (Interrelations) รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้

2.4 รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (Structure relationships) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง (Associative relationships)

3. ประเภทของรูปแบบ รูปแบบที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไปมี 5 ประเภท (ทิตินา, 2555) ดังนี้

3.1 รูปแบบเชิงเปรียบเทียบหรือรูปแบบคล้าย (Analogue model) มีลักษณะเป็นรูปแบบความคิดที่แสดงออกในลักษณะของการเปรียบเทียบสิ่งต่างๆ อย่างน้อย 2 สิ่งขึ้นไป รูปแบบลักษณะนี้ใช้กันมากทางด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และพฤติกรรมศาสตร์

3.2 รูปแบบเชิงภาษา (Semantic model) เป็นรูปแบบความคิดที่แสดงออกผ่านทางการใช้ภาษา (พูดและเขียน) รูปแบบลักษณะนี้ใช้กันมากทางด้านศึกษาศาสตร์

3.3 รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical model) เป็นรูปแบบความคิดที่แสดงออกผ่านทางสูตร

คณิตศาสตร์ ส่วนมากจะเกิดขึ้นหลังจากได้รูปแบบเชิงภาษาแล้ว

3.4 รูปแบบเชิงแผนผัง (Schematic model) เป็นรูปแบบความคิดที่แสดงออกผ่านทางแผนผัง แผนภาพ ไดอะแกรม และกราฟ เป็นต้น

3.5 รูปแบบเชิงสาเหตุ (Casual model) เป็นรูปแบบความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรต่างๆ ของสภาพการณ์หรือปัญหา รูปแบบด้านศึกษาศาสตร์ มักเป็นแบบนี้เป็นส่วนใหญ่

4. องค์ประกอบของรูปแบบ

รูปแบบ ต้องประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ (Ivancevich et al., 1989) ดังนี้

4.1 วัตถุประสงค์ของรูปแบบ เป็นการกำหนดว่าจะสร้างและพัฒนารูปแบบเพื่อวัตถุประสงค์ใดในงานสาธารณสุขด้านใด โดยทั่วไปมักจะพัฒนารูปแบบขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพื่อให้การดำเนินงานเกิดผลงานที่ดีขึ้นตามภารกิจขององค์กร

4.2 ทฤษฎีพื้นฐานและหลักการของรูปแบบ ผู้สร้างและพัฒนารูปแบบต้องกำหนดรูปแบบสร้างขึ้นจากฐานคิดของทฤษฎีและหลักการใดบ้าง

4.3 ระบบงานและกลไกของรูปแบบ สำหรับใช้ในการดำเนินงานให้เป็นไปตามหลักการและบรรลุตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ เช่น การจัดโครงสร้างองค์การ การตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานที่จำเป็น พร้อมกับการกำหนดบทบาทหน้าที่ ความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกันของกลไกเหล่านั้นเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบที่กำหนดไว้

4.4 วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ เป็นการกำหนดภารกิจ กระบวนการ วิธีการ กิจกรรมและอื่นๆ ที่ต้องดำเนินการเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบ

4.5 แนวทางการประเมินผลการดำเนินงานของรูปแบบ เป็นการกำหนดแนวทางและเครื่องมือในการประเมินผลรูปแบบตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบว่าเป็นไปตามระบบงานที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบว่ารูปแบบทำหน้าที่ตามที่สร้างไว้มากน้อยเพียงใดและเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่เพียงใด ตลอดจนกำหนดแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบให้สมบูรณ์และตอบสนองการดำเนินงานมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

4.6 คำอธิบายประกอบรูปแบบ เป็นการอธิบายคำศัพท์เฉพาะที่นำมาใช้ในการสร้างและพัฒนา รูปแบบเพื่อสื่อความให้มีความเข้าใจตรงกันในการนำรูปแบบไปใช้

4.7 การระบุเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้ เนื่องจากรูปแบบมีข้อจำกัดของรูปแบบเอง ดังนั้น การสร้างและพัฒนาแบบควรได้ระบุเงื่อนไขที่จะทำให้การนำรูปแบบไปใช้ประสบผลสำเร็จ และข้อควรระวังเพื่อป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น

4.8 การจัดทำคู่มือการใช้รูปแบบ การสร้างหรือพัฒนาแบบควรจัดทำคู่มือการใช้รูปแบบโดยนำสาระของรูปแบบ เครื่องมือ และเอกสารประกอบการใช้รูปแบบทั้งหมดมาบรรจุไว้ในคู่มือเพื่อการพัฒนาแบบ การดำเนินงานที่สมบูรณ์ครบถ้วน และเมื่อตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบแล้วต้องรายงานการตรวจสอบรูปแบบไว้ในภาคผนวกของคู่มือ เพื่อประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาและนำรูปแบบไปใช้ในการดำเนินงานอย่างเหมาะสม (สมาน, 2550)

5. การออกแบบรูปแบบ (วารินทร์, 2541) มีหลักและวิธีการ ดังนี้

5.1 หลักการพื้นฐานของการออกแบบรูปแบบ ประกอบด้วยหลัก 3 ประการ คือ

1) การออกแบบและพัฒนาระบบ จะบอกวิธีการจัดทำให้เป็นรูปแบบ (Model)

2) การออกแบบอย่างเป็นระบบเป็นห่วงโซ่ วงจร (Loop) ที่มีข้อมูลย้อนกลับเพื่อการประเมินทุกขั้นตอน (Cybernetic)

3) มีลักษณะเป็นการกำหนดการสำหรับการวางแผนหรือสั่งการไว้ก่อน (Prescriptive Procedure)

5.2 วิธีการปรับปรุงและพัฒนาแบบ มีหลัก 4 ประการ คือ

1) ปรับปรุงการดำเนินงานโดยวิธีการแก้ปัญหา และมีข้อมูลย้อนกลับอย่างเป็นระบบ

2) ปรับปรุงการจัดการด้านการสร้างและพัฒนา โดยใช้การตรวจตราควบคุมอย่างเป็นระบบ

3) ปรับปรุงกระบวนการประเมินผล โดยประเมินการออกแบบส่วนประกอบและลำดับขั้นตอนต่างๆ รวมทั้งย้อนข้อมูลกลับและทำการปรับปรุงให้เป็นไปตามการออกแบบอย่างเป็นระบบ

4) สร้างหรือทดสอบทฤษฎีที่นำมาใช้ในรูปแบบ การออกแบบ และพัฒนาระบบการดำเนินงานนั้น

5.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาแบบ มีสาระสำคัญสรุปได้ ดังนี้ (Joyce & Weil, 1972)

1) รูปแบบต้องมีทฤษฎีรองรับ เช่น ทฤษฎีทางวิทยาการระบาด

2) เมื่อสร้างและพัฒนาแบบแล้ว ก่อนนำไปใช้ต้องมีกรวิจัยเพื่อทดสอบทฤษฎีและตรวจสอบคุณภาพในการใช้งานในสถานการณ์จริงและนำข้อค้นพบมาปรับปรุงแก้ไขอยู่เรื่อยๆ

3) การพัฒนาแบบอาจออกแบบให้ใช้ได้กว้างขวางหรือเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจงอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

4) การพัฒนาแบบแต่ละรูปแบบต้องมีจุดมุ่งหมายหลักเป็นตัวตั้ง และการนำรูปแบบไปใช้ควรเลือกให้ตรงกับจุดมุ่งหมายรูปแบบนั้น จึงจะเกิดประสิทธิภาพสูงสุด แต่สามารถนำรูปแบบนั้นไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่นได้ ถ้าพิจารณาเห็นว่าเหมาะสมแต่ความสำเร็จอาจน้อยลง

6. การสร้างและพัฒนาแบบ มีขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

6.1 ศึกษาค้นคว้าข้อมูลพื้นฐาน เพื่อการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และข้อค้นพบจากการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน หรือปัญหาจากเอกสารผลการวิจัยหรือจากการสังเกต สอบถามผู้ที่เกี่ยวข้อง

6.2 กำหนดหลักการ เป้าหมาย และองค์ประกอบอื่นๆ ของรูปแบบให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐานและสัมพันธ์กันอย่างเป็นระเบียบ การกำหนดเป้าหมายของรูปแบบจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถเลือกรูปแบบไปใช้ให้ตรงจุดมุ่งหมาย เพื่อให้การดำเนินงานด้านการสาธารณสุขบรรลุผลสูงสุด

6.3 กำหนดแนวทางการนำรูปแบบไปใช้ ประกอบด้วยรายละเอียดของวิธีการและเงื่อนไขต่างๆ เช่น ใช้ดำเนินงานกับกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มย่อย เพื่อให้การเลือกรูปแบบเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

6.4 การประเมินรูปแบบเป็นการประเมินเพื่อทดสอบความมีประสิทธิภาพของรูปแบบที่สร้างขึ้น โดยทั่วไปจะใช้วิธีการต่อไปนี้

1) ประเมินความเป็นไปได้ในเชิงทฤษฎีโดย คณะผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งจะประเมินความสอดคล้องภายใน ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ

2) ประเมินความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติการ โดยนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริง ในลักษณะของการวิจัยเชิงทดลองหรือกึ่งทดลอง

6.5 การพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบเมื่อพบ ข้อบกพร่องแล้วต้องนำมาปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่ง โดยทั่วไปแล้วการปรับปรุงรูปแบบ มี 2 ระยะ คือ

1) ระยะก่อนนำรูปแบบไปทดลองใช้ การปรับปรุงรูปแบบในระยะนี้ ใช้ผลจากการประเมินความเป็นไปได้เชิงทฤษฎีเป็นข้อมูลในการปรับปรุง

2) ระยะหลังการนำรูปแบบไปทดลองใช้ การปรับปรุงรูปแบบในระยะนี้ อาศัยข้อมูลจากการทดลองใช้เป็นตัวชี้้นำในการปรับปรุงและอาจมีการนำรูปแบบไปทดลองใช้และปรับปรุงซ้ำจนกว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจ

7. การตรวจสอบรูปแบบ การตรวจสอบรูปแบบ ควรดำเนินการ ดังนี้

7.1 การตรวจสอบรูปแบบจากหลักฐานเชิง ปริมาณ (Quantitative) โดยใช้เทคนิคทางสถิติ ดังนี้ (อุทุมพร, 2541)

1) ตรวจสอบความมากน้อยของความสัมพันธ์ หรือความเกี่ยวข้อง หรือเหตุผลระหว่างตัวแปร

2) การประมาณค่าพารามิเตอร์ ของความสัมพันธ์ โดยสามารถประมาณข้ามกาลเวลา กลุ่มตัวอย่าง หรือสถานที่ได้ (Across Time, Samples, Sites)

7.2 การตรวจสอบรูปแบบจากหลักฐานเชิง คุณลักษณะ (Qualitative) (Eisner, 1976) เป็นการ ตรวจสอบโดยการใช้ผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องที่ต้องการความ ละเอียดอ่อน ดังนี้

1) ตรวจสอบรูปหรือประเมินโดยไม่เน้น ผลสัมฤทธิ์ของเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ตามรูปแบบเป็น การประเมินแบบอิงเป้าหมาย (Goal-based model) การตอบสนองปัญหา และความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง ตามรูปแบบ การประเมินแบบสนองตอบ (Responsive model) หรือกระบวนการ การวิเคราะห์วิจารณ์อย่างลึกซึ้ง เฉพาะในประเด็นที่นำมาพิจารณา ไม่จำเป็นต้องเกี่ยว

เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ ตัดสินใจเสมอไป อาจผสมผสานปัจจัยในการพิจารณา ต่างๆ เข้าด้วยกันตามวิจารณ์ญาณของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณภาพ ประสิทธิภาพหรือความ เหมาะสมของสิ่งที่ทำการประเมิน

2) ตรวจสอบรูปหรือประเมินโดยเน้นความ เชี่ยวชาญเฉพาะทาง (Specialization) พัฒนาการ ประเมินมาจากรูปแบบการวิจารณ์งานศิลป์ (Art criticism) ที่มีความละเอียดลึกซึ้ง และต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญ ระดับสูงมาเป็นผู้วินิจฉัย เนื่องจากเป็นการวัดคุณค่าที่ไม่ อาจประเมินด้วยเครื่องวัดใดๆ ได้ และต้องใช้ความรู้ ความสามารถของผู้ประเมินอย่างแท้จริง ต้องอาศัยผู้รู้ จริงในองค์ความรู้เฉพาะสาขาอย่างลึกซึ้งในเรื่องนั้นๆ มาเป็นผู้ประเมินผล

3) ตรวจสอบรูปหรือประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นเครื่องมือในการประเมิน โดยให้ความเชื่อถือถือว่า ผู้ทรงคุณวุฒินั้นเที่ยงธรรมและมีคุณพินิจที่ดี ทั้งนี้มาตรฐาน และเกณฑ์พิจารณาต่างๆ เกิดจากประสบการณ์และความ ชำนาญของผู้ทรงคุณวุฒิ

4) ตรวจสอบรูปหรือประเมินโดยความ ยืดหยุ่นในกระบวนการทำงานของผู้ทรงคุณวุฒิตามอัธยาศัย และความถนัดของแต่ละคน เช่น การกำหนดประเด็น สำคัญที่พิจารณา การบ่งชี้ข้อมูลที่ต้องการ การเก็บ รวบรวม การประมวลผล การวินิจฉัยข้อมูล ตลอดจน วิธีการนำเสนอ ทั้งนี้ เกณฑ์การเลือกผู้ทรงคุณวุฒิจะเน้นที่ สถานภาพทางวิชาชีพ ประสบการณ์ และการเป็นที่เชื่อถือ (High credit) ของวิชาชีพเป็นสำคัญ

บทสรุป

รูปแบบเป็นแบบจำลองอย่างง่ายที่ผ่าน การศึกษาและพัฒนาขึ้นมาอธิบายปรากฏการณ์ให้ เข้าใจได้ง่ายขึ้น สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด และความเชื่อ เพื่อแสดงถึง โครงสร้างทางความคิดหรือองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ ขององค์ประกอบที่สำคัญอย่างเป็นขั้นเป็นตอนเพื่อให้ เกิดความรู้ เข้าใจได้ง่ายและกระชับถูกต้อง วัดและ ตรวจสอบได้ ลักษณะของรูปแบบต้องเป็นแนวทางที่ นำไปสู่การทำนายผลที่ตามมาที่สามารถพิสูจน์และ ทดสอบได้เชิงประจักษ์ มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและ

โครงสร้างที่สามารถอธิบายได้ ช่วยสร้างจินตนาการ ความคิดรวบยอดและช่วยขยายขอบเขตของการ สืบเสาะความรู้ รูปแบบมี 5 ประเภท ได้แก่ 1) รูปแบบ เชิงเปรียบเทียบ 2) รูปแบบเชิงภาษา 3) รูปแบบเชิง คณิตศาสตร์ 4) รูปแบบเชิงแผนผัง 5) รูปแบบเชิงสาเหตุ โดยรูปแบบต้องประกอบด้วย 1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 2) ทฤษฎีพื้นฐานและหลักการ 3) ระบบงานและกลไก 4) วิธีการดำเนินงาน 5) แนวทางการประเมินผลการ ดำเนินงาน 6) คำอธิบายประกอบรูปแบบ 7) เงื่อนไขการ นำไปใช้ และ 8) คู่มือการใช้ ซึ่งมีหลักและวิธีการการ สร้างและพัฒนารูปแบบ คือ 1) ศึกษาค้นคว้าข้อมูล พื้นฐาน 2) กำหนดหลักการ เป้าหมาย และองค์ประกอบ 3) กำหนดแนวทางการนำไปใช้ 4) การประเมินรูปแบบ 5) การพัฒนาและปรับปรุงเมื่อพบข้อบกพร่อง รูปแบบที่ สร้างและพัฒนาขึ้นแล้วต้องมีการตรวจสอบรูปแบบโดย อาจตรวจสอบรูปแบบจากหลักฐานเชิงปริมาณโดยใช้ เทคนิคทางสถิติ หรือการตรวจสอบจากหลักฐานเชิง คุณลักษณะโดยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ ว่ามี คุณภาพที่ดี เหมาะสมในการนำไปใช้ในการดำเนินงาน ได้จริง ซึ่งการดำเนินงานด้านการสาธารณสุขมีความ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำแนวทางการสร้างและพัฒนา รูปแบบไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความรู้ เจตคติและทักษะ ในการดูแลตนเองให้เกิดกับประชาชนเพื่อการมีสุขภาพ และคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จุดมุ่งหมายและความสำคัญของการสร้างและ พัฒนารูปแบบเพื่อส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานให้ สามารถดำเนินงานได้บรรลุเป้าหมายขององค์กร โดย รูปแบบการดำเนินงานด้านการสาธารณสุขนั้นมีจำนวน มาก บางรูปแบบอาจใช้กันอย่างแพร่หลาย และทุก รูปแบบมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการดำเนินงาน กลุ่มเป้าหมาย ขั้นตอน วิธีการ องค์ประกอบที่แตกต่าง กันไป บางรูปแบบใช้ได้ในวงกว้าง บางรูปแบบจะใช้ เฉพาะจงในวงแคบเฉพาะส่วน ผู้ใช้รูปแบบควรศึกษา พิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินงานตาม บริบทและธรรมชาติของพื้นที่การดำเนินงานและบริบท อื่นๆ เช่น เวลา วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณ

เอกสารอ้างอิง

- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดย พระราช ประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2531. **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ**. เล่มที่ 12. กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. ทิศนา แคมมณี. 2555. **ศาสตร์การสอน** (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บุญชม ศรีสะอาด. 2544. **การพัฒนาการสอน**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น. เยาวดี วิบูลย์ศรี. 2549. **การวัดผลและการสร้างแบบสอบ สัมฤทธิ์**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วารินทร์ รัศมีพรหม. 2541. **การออกแบบและพัฒนาระบบการ สอน**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. สมาน อัครภูมิ. 2550. **เส้นทางสู่คุณภาพและมาตรฐาน การศึกษา** (พิมพ์ครั้งที่ 8). อุบลราชธานี: ห้าง หุ้นส่วนจำกัดอุบลกิจ ออฟเซทการพิมพ์. สุบรรณ พันธุ์วิทวัส และชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์. 2522. **ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: โอเดียน สโตร์. อุทุมพร จามรมาน. 2541. **การสร้างและพัฒนา แบบทดสอบเพื่อคัดเลือกบุคคลเข้าทำงาน**. กรุงเทพฯ: เอช อาร์ เซนเตอร์. Eisner, E.W. 1976. Educational connoisseurship and criticism: Their form and functions in educational evaluation. *Journal of Aesthetic Education*. 10(3/4): 135-150. Good, C.V. 1973. *Dictionary of Education* (3rded.). New York: McGraw-Hill. Hausser, D.L. 1980. Comparison of different models for organizational analysis. In *organizational assessment perspective on the measurement of organizational behavior and the quality of work life*. New York: John Wiley & Son. Ivancevich, J.H., Donnelly, J.H. and Gibson, J.L. 1989. **Management: Principles and Functions** (4thed.). Boston, MA: Richard D. Irwin. Joyce, B.R. and Weil, M. 1972. **Model of Teaching**. New York: Prentice-Hall.

- Longman, C. 2009. **Longman Dictionary of contemporary English**. England: Pearson Education.
- Michael, H.M., Michael, A. and Khendouri, F. 1985. **Management: Individual and Organizational Effectiveness** (2rd ed.). New York: Harper & Row.
- Nadler, D.A. 1980. **Role of Model in Organization Assessment**. New York: John Wiley & Son.
- Stoner, J.A.F. and Wankel, C. 1986. **Management** (3rd ed.). Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Willer, D. 1967. **Scientific Sociology: Theory and Method**. New Jersey: Prentice Hall.
- Winslow, C.E.A. 1951. **The Cost of Sickness and the Price of Health**. World Health Organization. Monograph Series No.7.